

Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo organizacijos Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biurui (ODIHR)

Europos Tarybos Parlamentinei Asamblėjai (ETPA)

ETPA Kultūros, mokslo, švietimo ir žiniasklaidos komitetui

Lietuvoje reziduojančioms ambasadoms

Kopijos:

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui

Lietuvos Respublikos Vyriausiajai Rinkimų Komisijai

Lietuvos Respublikos Radijo ir Televizijos tarybai

KREIPIMASIS- PRAŠYMAS

Dėl kandidatų diskriminavimo Lietuvos Respublikoje vykstančiuose prezidento ir Lietuvos atstovų į Europos Parlamentą rinkimuose

2019 m. balandžio 26 d.

Vilnius, Lietuva

Lietuvos žmogaus teisių organizacijos ne kartą yra informavusios tarptautinę bendruomenę, kad šalies rinkimų įstatymai yra diskriminuojantys ir negarantuoja piliečiams vienodų teisių būti išrinktais šalies prezidentu, Seimo, Europos Parlamento ar vietos savivaldos tarybos nariu: politinių partijų kandidatams rinkimuose suteikiamos privilegijos, nes juos iškėlusios arba remiančios parlamentinės politinės partijos gauna finansavimą iš valstybės biudžeto (LR Politinių partijų finansavimo įstatymas), tuo tarpu nepartinių piliečių suburti rinkimų komitetai jokios valstybės paramos negauna, todėl pastarųjų iškelti kandidatai neturi vienodų galimybių rungtis su politinių partijų kandidatais.

Lietuvos žmogaus teisių organizacijos atkreipia tarptautinės bendruomenės dėmesį, kad šiuo metu Lietuvos Respublikoje vyksta prezidento ir Lietuvos atstovų į Europos Parlamentą (EP) rinkimai. Pagal LR Konstituciją rinkimus prižiūri ir jų teisėtumu rūpinasi Vyriausioji rinkimų komisija (VRK). Užtikrindama rinkimų demokratiškumą VRK turi garantuoti vienodą rinkimų įstatymų taikymą visiems kandidatams, kontroliuoti politinių kampanijų finansavimą, koordinuoti piliečių iniciatyvų įgyvendinimą. Tačiau netgi nevertinant diskriminuojančių rinkimų įstatymų, VRK nepajėgia užtikrinti vykstančių rinkimų demokratiškus procedūrus:

1. 2019 m. balandžio 8 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje buvo surengti debatai su trimis kandidatais į prezidentus (G. Nausėda, I. Šimonytė ir S. Skvernelis). Į minėtus debatus buvo kviešti Lietuvoje reziduojančių ambasadų darbuotojai, kandidatų rinkimų štabų atstovai, politikos ekspertai ir kt. Debatus organizavo iš esmės ne valstybės subjektai (Naujienu agentūra BNS, Rytų Europos studijų centras, Konrado Adenauerio fondas). Taigi debatai neabejotinai laikytini privačių subjektų organizuota trijų kandidatų reklamine akcija, kuri savo esme yra nesąžininga, nes dalyvavę kandidatai už šią reklamą nemokėjo. Debatus tiesiogiai transliavo elektroninė žiniasklaida, juos buvo galima stebėti socialiniuose tinkluose.
2. Po minėtų debatų informacijos kanalais buvo transliuojamos politikos ekspertų nuomonės apie trijų selektyviai parinktų kandidatų privalumus ir trūkumus. Todėl visuomenė minėtus debatus prilygino šališkai trijų kandidatų protegavimo kampanijai, nes analogiškos galimybės dalyvauti debatuose nebuvo suteiktos likusiems 6 kandidatams į prezidentus - pastarieji į debatus net nebuvo kviečiami. Pažymėtina, kad

tuo metu prie būstinės (nacionalinė M.Mažvydo biblioteka), kurioje vyko debatai, piliečiai surengė protesto akciją.

3. 2019-04-24 LRT laidoje „Panorama“ buvo rodomas reportažas apie minėtus tris kandidatus. Reportaže buvo svarstoma, kaip minėti kandidatai (G. Nausėda, I. Šimonytė ir S. Skvernelis) laimėję rinkimus įsikurs prezidento rezidencijoje. Apie likusių kandidatų galimybę įsikurti prezidento rezidencijoje reportaže neužsiminta. Šiuo reportažu LRT visuomenei teigė mintį, neva prezidento rinkimai jau yra nulemti - juos laimės tik vienas iš trijų LRT nurodomų kandidatų, kas neabejotinai prilygintina politinei rinkimų propagandai ir prieštarauja LRT nešališkumo misijai.
4. 2019-04-23 LRT laidoje „Ryto garsai“ buvo paskelbta tikrovės neatitinkanti informacija apie vieną iš kandidatų (A. Juozaitį). Joje buvo aptariama teisės požiūriu abejotina šio kandidato veikla, paskelbta, neva šis kandidatas dalyvauja ne tik prezidento, bet ir Europos Parlamento rinkimuose, nors pastarasis juose nedalyvauja. Minėtas kandidatas pareikalavo LRT paneigti šališką, su parinktais teiginiais bei faktais tikrovės neatitinkančią ir net melagingą informaciją. Kandidato nuomone, tokios informacijos skleidimas neatitinka LRT misijos, tai laikytina sąmoningai sukurpta antiagitacija, dezinformacija ir nesąžininga LRT propaganda.
5. Akivaizdi kandidatų diskriminacija pastebima ir kitose LRT rengiamose laidose. Viešuose kandidatų debatuose, kurių transliacija vyksta tiesiogiai, LRT taip pat pažeidžia Nacionalinio transliuotojo įstatymo reikalavimus. Debatuose dalyvaujantys kandidatai nežino konkrečių klausimų, kurie bus užduoti tiesiogiai transliuojamoje laidoje, nes klausimų turinį formuoja LRT. Tokiu būdu LRT nepagrįstai priskyrė sau teisę egzaminuoti ir vertinti politikų pasiruošimą ir iš to kylančią teisę būti šalies prezidentu. Tačiau nei Prezidento, nei Europos Parlamento rinkimų įstatymai tokios teisės LRT nesuteikia. Neatsakydama už būsimųjų klausimų kandidatams slaptumą, LRT iš anksto gali planuoti pageidaujamą laidos rezultatą, t.y. savo nuožiūra lemti, kuris kandidatas bus patrauklesnis visuomenei, suteikdama pastarajam galimybę iš anksto žinoti apie kandidatams paruoštus klausimus.
6. LRT šališkumo išpūdis TV žiūrovams susidarė 2019-04-15 LRT surengtoje prezidento agitacinėje rinkimų laidoje, kurioje dalyvavusiems visiems 9 kandidatams į prezidentus buvo pateikti iš anksto LRT parengti kandidatams formaliai nežinomi klausimai. Tačiau visuomenei susidarė išpūdis, jog kai kurie kandidatai jau iš anksto žinojo užduotų klausimų turinį. Tokiu būdu LRT pažeidė kandidatų rungtyniavimo ir jų lygiateisiškumo principus. Lietuvos žmogaus teisių organizacijų nuomone, pats kandidatų viešas egzaminavimas LRT be aiškiai reglamentuotų taisyklių, kai kuriuos kandidatus iš anksto galimai supažindinant su būsimaisiais klausimais, prieštarauja teisingumo ir sąžiningumo kriterijams. Palyginimui - netgi moksleivių brandos egzaminų užduoties ar jos dalies turinys yra įslaptintas LR Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymu (7 str.24 d.).
7. Pažymėtina, kad minėtus debatus rengia kontraversiškai vertinamas laidos vedėjas (E.Jakilaitis), kuris galimai yra susijęs su vienu iš kandidatų į prezidentus. 2018 metais

LR Seimas atliko parlamentinį LRT valdymo, finansinės ir ūkinės veiklos tyrimą, kuris atskleidė didelį korupcijos ir valstybės lėšų iššvaistymo mastą (¹). Po šio tyrimo minėtas LRT laidų vedėjas paliko LRT, tačiau prasidėjus prezidento ir Europos Parlamento rinkimams, vėl buvo pakviestas rengti debatus su kandidatais, kas dar labiau padidino nepasitikėjimą LRT. Apie nepasitikėjimą minėtu LRT vedėju ir jo šališkumą rengiant debatus vienas iš kandidatų (M.Puidokas) informavo LRT vadovybę ir VRK, siūlydamas LRT vadovams kurti demokratijos kriterijais pagrįstą televiziją, kad pastaroji klausimus kandidatams į prezidentus patiktų skirtingų sričių ekspertams – tik taip būtų užtikrinti aukščiausi sąžiningų demokratiškų debatų kriterijai. Tačiau nei taryba nei VRK jokių priemonių nesiėmė.

8. Informacija apie LRT šališkumą prezidento rinkimų kampanijos metu bei nuomones apie neleistiną LRT selektyvumą kandidatų atžvilgiu menkinant vienus ir dirbtinai aukštinant kitus, pradėjo viešai skelbti žymūs visuomenės atstovai ir teisės mokslininkai (pvz., Vilniaus universiteto prof. E.Šileikis). Nacionalinio transliuotojo įstatymas nustato, jog LRT privalo vadovautis objektyvumo, demokratijos, nešališkumo principais. Šie principai reiškia, kad LRT neleidžiamas angažuotumas, t.y. LRT neleidžiama palaikyti vieną ar kitą kandidatą rinkimų metu, teikti kuriam nors iš kandidatų prioritetą ir pan. Šiuo atveju LRT organizuojama propaganda, selektyviai nukreipta prieš vienus kandidatus, privilegijuojant kitus kandidatus, įgavo teisiškai nemotyvuotą, neetišką ir diskriminacinį pobūdį. Pažymėtina, kad dėl LRT veiklos neatitikties demokratinės valstybės principams šalies visuomeninės organizacijos neseniai kreipėsi į Europos Tarybos Parlamentinę Asamblėją.
9. Lietuvos žmogaus teisių organizacijos atkreipia tarptautinių institucijų dėmesį, kad demokratinį rinkimų laisvės suvaržymai Lietuvos Respublikoje įgavo sisteminių pobūdį. 2019 metų pradžioje vyko rinkimai į vietos savivaldos tarybas. Visuomeniniai rinkimų komitetai juose taip pat buvo diskriminuojami. Kai kurie iš šių komitetų („Gedimino miestas“, „Junkis“, „Vilniečių Lokys“ ir „Vilnius gali“) skundė neteisėtus LRT veiksmus VRK. Tačiau pastaroji į skundus tinkamai nereagavo. Todėl minėti rinkimų komitetai kreipėsi į teismą, prašydami įpareigoti VRK užtikrinti Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo įtvirtintą teisę nemokamai naudotis nacionalinėmis visuomenės informavimo priemonėmis. Minėti komitetai teigė, kad VRK pažeisdama įstatymus paliko LRT savo nuožiūra spręsti, kuriuos kandidatus kviešti į diskusines laidas. Jie skundėsi, kad didelei daliai kandidatų apskritai nebuvo suteikta galimybė dalyvauti LRT rengiamose laidose (jie nebuvo kviečiami), o LRT kandidatų dalyvavimo laidose atrankos principai neatitiko įstatymo VRK patvirtintų taisyklių.
10. Išnagrinėjęs minėtų komitetų skundą Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas 2019-02-28 sprendime adm. byloje Nr. eR-17-662/2019 pripažino, kad VRK netinkamai įgyvendino kandidatams į savivaldybių tarybų narius Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo įtvirtintą teisę nemokamai naudotis nacionalinėmis visuomenės informavimo priemonėmis, tačiau teismas negalėjo patenkinti šių komitetų skundo, nes iki rinkimų buvo likę nedaug laiko - per jį VRK būtų nespėjusi įvykdyti teismo įpareigojimo.

¹ https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=119&p_k=1&p_t=262204

11. Galiausiai vienas iš Europos Parlamento rinkimuose dalyvaujančių visuomeninių rinkimų komitetų 2019-04-24 skundu kreipėsi į VRK dėl pažeistų teisių rinkimuose į Europos Parlamentą, prašydamas pašalinti iš kandidatų sąrašo Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo požiūriu abejotina kandidatūrą (A. Guoga), nes šio asmens pateikti duomenys neatitinka įstatymo reikalavimų ir prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis. Prašyme yra išdėstyti minėto kandidato įstatymų pažeidimai (įskaitant jo abejotiną pilietybę), pateikta šio asmens klaidinanti informacija apie jo išsilavinimą, pajamas, piktnaudžiavimą ir kt. Tačiau VRK neatsižvelgė į nuodytus argumentus ir pateiktų įrodymų visai netyrė, o skundą atmetė.

Tokiu būdu nėra jokių abejonių, jog VRK tinkamai neatlieka Konstitucijoje nustatytų funkcijų ir neužtikrina kandidatų rinkimuose lygiateisiškumo ir rungtyniavimo principų, toleruoja LRT šališkumą ir atskirų kandidatų diskriminavimą. Iš to darytina išvada, kad šiuo metu Lietuvoje vykstanti rinkimų kampanija neatitinka demokratinės valstybės principų - juose yra daug neteisėtos politinės reklamos atvejų, privilegijuoto žiniasklaidos ir nacionalinio transliuotojo dėmesio atskiriems kandidatams, žodžio ir įsitikinimų laisvės ribojimų, rinkėjų ir rinkimuose dalyvaujančių kandidatų diskriminavimo bei kitų pažeidimų.

Kadangi ESBO pagrindinį dėmesį skiria valstybių demokratinėms reformoms, žmogaus teisių ir fundamentalių laisvių užtikrinimui, pilietinės visuomenės stiprinimui, laisvų ir demokratiškų rinkimų skatinimui, Lietuvos žmogaus teisių organizacijos atkreipia dėmesį, kad tuo atveju, jeigu tarptautinei bendruomenei nepavyks įtakoti Lietuvoje vykstančių rinkimų eigos pagal ESBO nustatytus demokratiškų rinkimų principus, atsižvelgiant į faktą, kad rinkimuose paprastai dalyvauja tik pusė Lietuvos rinkėjų, vykstantys rinkimai gali būti laikomi nedemokratiškais, o įvykusių rinkimų rezultatai gali kelti abejones dėl jų patikimumo, skaidrumo, o tai reiškia, kad ateityje gali iškilti pagrįstos abejonės dėl išrinkto prezidento ar Europos Parlamento nario legitimumo. Tai neabejotinai pažeistų esminių piliečių sutikimo principą, kad juos valdytų būtent tie ir būtent taip, kaip yra nustatyta įstatyme. Šių principų pažeidimas keltų nepasitikėjimą išrinkta šalies valdžia ir iš to galimą politinį nestabilumą, kuris yra žalingas tiek šalies piliečiams, tiek tarptautinei demokratinei bendruomenei.

Todėl prašome Jus įtakoti Lietuvos Respublikos valdžios ir valstybės institucijas nedelsiant nutraukti šiuo metu vykstančiuose rinkimuose kandidatų diskriminavimą, užtikrinti vienodas galimybes visiems kandidatams viešai ir laisvai per nacionalinį transliuotoją išdėstyti savo rinkimų programas, sudaryti kandidatams į Lietuvos Respublikos prezidentus bei Europos Parlamentą vienodas sąlygas būti išrinktiems, o rinkėjams vienodas galimybes rinkti ir išsirinkti savo valstybės atstovus.

Lietuvos Helsinkio grupė
Lietuvos žmogaus teisių asociacija
Piliečių gynimo paramos fondas
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija

Stasys Kaušinis
Petras Grėbliuskas
Aurelijus Kuzmaitis
Romualdas Povilaitis

Kreipimasis-pareiškimas priimtas bendru sutarimu.
Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacijos pirmininkas

Romualdas Povilaitis

